

**Joanna Chudzik, Dorota
Sobocińska, Andrzej Waleszczyński**

**Sprawozdanie z konferencji: "Jeden
za drugiego - Lévinas filozofem więzi
społecznej"**

Studia Philosophiae Christianae 43/2, 217-224

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Hume'a. Drugi nawiązywał do wielokrotnie omawianego w trakcie konferencji związku: uczucia – rozum. Ostatni, trzeci temat poruszał kwestię możliwości przyporządkowania poglądów Hume'a jednemu z kierunków metaetycznych. Odpowiadając na pierwszy problem, uczestnicy panelu zgodnie wskazali na aktualność filozofii autora *Traktatu o naturze ludzkiej*, podkreślając fakt, że mimo niedoceniaenia filozoficznych prac Hume'a w XVIII wieku, obecnie jego myśl ma wielki wpływ na kształtowanie się nurtów filozoficznych. Drugi problem prowadził do bardzo rozbieżnych stanowisk, w których dominował pogląd, że nie można jednoznacznie rozróżnić racjonalnej sfery uczuć od nieracjonalnej. Trzecie z poruszanych zagadnień sprawiło dyskutantom najwięcej trudności, bo z jednej strony nie ma wątpliwości, co do znaczenia badań Hume'a w metaetyce, a z drugiej trudno wskazać na konkretny kierunek, który był najbliższy jego teoretycznym założeniom.

Biorąc pod uwagę temat konferencji i podjęte przez referentów zagadnienia, trzeba z uznaniem ocenić większość prezentowanych wystąpień i to co najmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, były to referaty wymagające dużej erudycji, znajomości technik interpretacyjnych, a przede wszystkim stawiające nowe pytania związane z recepcją myśli Hume'a. Drugi, bez wątpienia ważniejszy powód, związany był z pogłębieniem wiedzy i refleksji na temat etyki i jej metaetycznych podstaw. Wydaje się, z tej perspektywy, że tytuł konferencji *Hume dzisiaj* można odczytać jako aktualne wyzwanie dla etyków.

JOANNA CHUDZIK, DOROTA SOBOCIŃSKA,
ANDRZEJ WALESZCZYŃSKI

**SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI: JEDEN ZA DRUGIEGO –
LÉVINAS FILOZOFEM WIĘZI SPOŁECZNEJ**

W Warszawie w dniach 18-19.04.2007 odbyła się konferencja naukowa zatytułowana *Jeden za drugiego – Lévinas filozofem więzi społecznej*. Warto podkreślić, że była ona owocem współpracy Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

z Uniwersytetem Śląskim i kilkoma ośrodkami uniwersyteckimi na Słowacji. Konferencja odbyła się w gmachu UKSW, gromadząc pracowników naukowych i studentów. Referatom towarzyszyły dyskusje panelowe poświęcone kluczowym zagadnieniom filozofii społecznej Lévinasa.

Oficjalnego otwarcia konferencji dokonali: Prorektor prof. UKSW dr hab. Tadeusz Klimski, Dyrektor Instytutu Filozofii Chrześcijańskiej UKSW ks. prof. dr hab. Zbigniew Sareło oraz bezpośredni organizatorzy prof. dr hab. Krzysztof Wieczorek (UŚ) i ks. prof. UKSW dr hab. Ryszard Moń.

Pierwszy referat *Więź etyczna. Lévinas a psychoterapia* został wygłoszony przez dr Barbarę Tyboń z Uniwersytetu Warszawskiego. W swoim wystąpieniu prelegentka podjęła próbę spojrzenia na proces psychoterapii przez pryzmat filozoficznych kategorii Lévinasa. Dr Tyboń starała się odpowiedzieć na pytanie: jakiego rodzaju więź zostaje nawiązana w procesie terapii i jak można odnieść do niej myślenie Lévinasa o relacji z Innym. Psychoterapia, ujęta przez autorkę referatu z perspektywy psychoanalizy, a dokładniej teorii więzi, przedstawiona została jako relacja etyczna *par excellence*. Więź, która powstaje między terapeutą a osobą, powinna gwarantować nieredukowalność inności Innego i bezwarunkowy szacunek dla jego autonomii.

Kolejnymi prelegentami byli Peter Maèaj z Uniwersytetu Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy i mgr Dominik Roman z Uniwersytetu Konstantego Filozofa w Nitrze. Pierwszy ze Słowaków wygłosił *Blížkost' a druhê*, drugi natomiast *Ja a ten Druhê u Lévinasa*. W swoich wystąpieniach podkreślali oni fundamentalne znaczenie relacji z Innym jako radykalnie różnym, ale będącym w centrum uwagi. Pierwszy z autorów analizował pojęcie bliskości Innego i znaczenie owej bliskości dla konstytucji ludzkiej podmiotowości. Drugi prelegent omawiał etyczny wymiar relacji z Drugim. Doświadczenie Drugiego to w koncepcji Lévinasa również doświadczenie Boga, który objawia się w Twarzy Miłosiernego. Prelegent podkreślał znaczenie kontemplacji twarzy Innego dla życia społecznego. Wydarzenie spotkania Boga lub Innego zmienia człowieka od wewnątrz, co nie pozostaje bez wpływu na jego relacje do innych Drugich.

Dr Aleksander Bańka z Uniwersytetu Śląskiego wygłosił referat pt. *Między pragnieniem a kontemplacją. Absolutnie Inny Lévinasa w perspektywie chrześcijańskiej mistyki*. W swoim wystąpieniu doko-

nał odniesienia filozofii Lévinasa do mistyki św. Jana od Krzyża. Prelegent starał się dać odpowiedź na pytanie, jak w świetle absolutnej transcendencji Innego-Boga można Go poznać, czy wejść z Nim w kontakt. Zdaniem autora referatu, odpowiedź Lévinasa i odpowiedź chrześcijańskiej mistyki to dwie różne odpowiedzi. Autor referatu podkreślił, że kontakt z Lévinasowskim Innym jest możliwy, o ile zostanie on wyrwany z systemu ograniczających go pojęć, podczas gdy absolutnie Inny chrześcijaństwa w swoim samoudzielaniu sam wkracza w świat ludzkich pojęć, sam mówi o sobie ludzkim językiem i sam pozwala się pojmać w sieć ontologii.

Kolejny referat wygłosił dr Milan Jozek z Uniwersytetu w Nitrze. W swoim wystąpieniu zatytułowanym *Tolerancja a princíp uznania inakosti Druhno* dr Jozek przedstawił filozofię Lévinasa w odniesieniu do dwóch kategorii tolerancji i uznania. Społeczny wymiar człowieka przejawia się w doświadczeniu komunikacji i pragnieniu uznania Innego. Drugi jest wyzwaniem i wołaniem skierowanym do mnie. Przyjęcie drugiego jest jednocześnie przejściem przez Nieskończoność. Dla autora referatu, Lévinasowskie relacje między jednostkami należy rozumieć jako rzeczywistość pluralistyczną.

Przedpołudniowa część konferencji zakończona została referatem pt. *Transcendencja – vĕchodisko etického vzt'ahu k druhĕm podl'a E. Lévinasa* mgr Sabiny Tolnaiovej Gálikovej z Uniwersytetu w Trnawie. Prelegentka przedstawiła myśl Lévinasa jako przykład powrotu filozofii do refleksji o istnieniu. Ludzkie istnienie jest w teorii Lévinasa etycznym istnieniem. W autentycznym spotkaniu z twarzą Drugiego, jesteśmy zaproszeni do odpowiedzi i odpowiedzialności. Jesteśmy odpowiedzialni za drugiego bez myślenia o wzajemności, aż do poświęcenia życia. Mgr Gálikova podkreśliła, że właściwe rozumienie unikalności osoby i etycznej relacji do Drugiego implikuje ważne konsekwencje dla pedagogiki i filozofii edukacji.

Po wygłoszonych prelekcjach dyskusję poprowadził prof. dr hab. Jacek Migasiński z Uniwersytetu Warszawskiego. W jej trakcie pojawił się problem zaklasyfikowania Lévinasa do nurtów filozoficznych takich, jak egzystencjalizm, fenomenologia czy filozofia dialogu.

Pierwszym prelegentem drugiej części konferencji był bp prof. dr hab. Marek Jędraszewski (UAM), który podjął temat *Dlaczego Drugi jest bliżej Boga niż Ja? Próba znalezienia fundamentu relacji*

asymetrycznej w filozofii Emmanuela Lévinasa. Autor referatu zwrócił uwagę, że relacja, czyli metafizyka, wydarza się źródłowo przez epifanię Innego w twarzy. Aby wielość mogła przetrwać, musi wydarzyć się podmiotowość, która, choć wydarza się w bycie, nie szuka z nim harmonii. Bycie bytu musi polegać zatem na jego objawianiu się, to znaczy musi napływać nieskończenie, nieustająco i niewyczerpane w stronę przyjmującego go Ja, płonąc, ale nigdy się nie spalając.

Bp Jędraszewski wskazał w swoim wystąpieniu, że należy uchwycić źródłowe spotkanie Ja z Drugim, w którym Drugi jest rzeczywistością mistrzem i nauczycielem dla Ja i w którego oczach widać prośbę o pomoc sieroty, wdowy i obcego. Można to uczynić przez uchwycenie i właściwe zrozumienie figur Starego Testamentu, do których odwoływał się sam Lévinas. Teżą wieńczącą wystąpienie było stwierdzenie, iż wszystko zależy od szczególnego wybrania Drugiego przez Boga – wybrania, które odnosi się tylko do niektórych Ja. Ponieważ w tym ujęciu trudno uznać jakiegoś konkretnego Drugiego jako tego, który rzeczywistością znajduje się na śladzie Nieskończonego. Każdy bowiem człowiek jako człowiek jest nieskończenie odpowiedzialny za każdego Drugiego na mocy anarchicznego wybrania go przez Dobro i dlatego każdy nosi w sobie „ziarno szaleństwa” odpowiedzialności za niego.

Drugim prelegentem była prof. dr hab. Alicja Sakaguchi (UAM), która wygłosiła referat *Agape i eros: miłość w kontekście spotkania z twarzą Drugiego. Kilka refleksji na temat filozofii dialogu Emmanuela Lévinasa*. Pani profesor zjawisko miłości ukazała w kontekście „spotkania z twarzą Drugiego” jako jednego z kluczowych tematów w filozofii Emmanuela Lévinasa. W przedstawionych rozważaniach miłość jest rozumiana jako relacja między dwojgiem ludzi, oparta na wolności człowieka. Wartość tej specyficznej więzi nie polega jednak na posiadaniu Drugiego, jak wskazała prelegentka, lecz znajduje się w przestrzeni dialogu między kochającymi się podmiotami oraz we wzajemnym odkrywaniu, ochranianiu i wspieraniu się. Miłość jest zjawiskiem doświadczanym przez człowieka, jako największe dobro, najgłębsze i najmocniejsze pragnienie, jako siła wynosząca go do pełni jego człowieczeństwa. Otwiera go na transcendencję i daje mu poczucie bliskości Boga.

Tytuł ostatniego referatu autorstwa doc. mgra Slavomíra Gálíka brzmiał *Jednota a rôznost` v mysleni E. Lévinasa*. Teżą przewodnią

referatu była analiza drugiego i asymetrycznej relacji w etycznej koncepcji omawianego filozofa. Etyka i odpowiedzialność za drugiego rozpoczyna się od spojrzenia w twarz drugiego. Drugi jest w tym znaczeniu dającym nadrzędność dla podmiotu. Problem jednak zaczyna się wraz z pojawieniem się trzeciego. Należy wtedy, jak wskazał doc. Gálik, zmniejszyć wyższość nad drugim i rozpocząć rozważania nad równością i sprawiedliwością. Autor postawił pytanie, dlaczego w etycznym działaniu musimy czasami wybierać trzecią osobę? Odpowiedź na to pytanie prelegent znajduje w symetrycznej interpersonalnej koncepcji M. Nédoncelle'a, który twierdzi, że na początku relacji są dwie dobre osobowe wole. To one tworzą diadę i wchodzą w wspólną obecność. W głębi tej wspólnej obecności, otwiera się inna wieczność – absolutność. Ta druga wieczność poprzedza i utrzymuje międzyosobową relację. Jest to lepsze rozwiązanie dla przejścia od interpersonalnej relacji do sprawiedliwości. Model ten, jak konkluduje doc. Gálik, jest lepszy także dla rozumienia globalnych problemów ludzkości, takich jak wielokulturowość i kryzys ekologiczny. Na przykład natura jest bez twarzy, ale teraz musimy zmienić naszą relację do natury. Zmiana ta jest zmianą mistyczną i ideą uniwersalnego absolutu, który czyni ją możliwą.

Pierwszy dzień konferencji zakończyła dyskusja panelowa, gdzie podjęto przede wszystkim próbę odpowiedzi na pytanie o sposób spotkania Boga na drodze do drugiego? Jaka jest koncepcja i granice wolności współczesnego człowieka? W jaki sposób człowiek „naznaczony do odpowiedzialności” buduje swe więzi społeczne?

Drugi dzień konferencji rozpoczął referat ks. dra Sławomira Szczepaniaka (UKSW) zatytułowany *Przyjaźń czy sprawiedliwość*, którego punktem wyjścia stało się spostrzeżenie, że współcześnie więź społeczna nie stanowi wartości danej i w związku z tym możemy obserwować podupadanie takich idei, jak jedność, spójność i solidarność. Prelegent przeprowadził analizę zagadnienia, poczynając od Arystotelesa poprzez Hobbesa i kończąc na Lévinasie. Zauważył, że pierwszy z wymienionych myślicieli postrzegał człowieka jako zanurzonego w społeczności, który, oddzielając się od niej, niewłaściwie wykorzystuje naturalne przymioty. W ten sposób przyczynia się do rozprzestrzeniania się niesprawiedliwości i staje się „załącznikiem wojny”, podobnie jak to ma miejsce w przypadku „samotnego pionka w warcabach”. Dlatego też, zestawiając etos

arystokratycznego społeczeństwa archaicznego z etosem demokratycznej społeczności nowożytnej i dostrzegając ich przeciwieństwa, autor stara się szukać odpowiedzi u Lévinasa. U niego to struktura jeden-dla-drugiego umożliwia budowanie więzi społecznej na fundamencie etycznym. Jest to możliwe dzięki relacji do Drugiego, która szanuje inność i odrębność.

Drugi wykład w czwartkowe przedpołudnie był zatytułowany *Medziludská komunikácia a vzťah Jeden k Druhému* i został wygłoszony przez dra Igora Lomnickýego. Rozważania skoncentrowane były na komunikacji międzyludzkiej w sensie Lévinasowskiego bycia w relacji do drugiego i jego aspekcie wychowawczym. Ta komunikacja, według prelegenta, ma prowadzić do porozumienia, gdzie obie strony nie są zniewolone, ale wolne. W takim spotkaniu ujawnia się odpowiedzialność nie tylko za siebie, ale również za współtworzenie świata osobowościowego. Niezbędne jest jednak szczere zainteresowanie dialogiem z innym. Z tego wynika kluczowy temat dla wychowania, którym powinien być obszar spotkań międzyludzkich.

Kolejny prelegent również pochodził ze Słowacji, a był nim prof. Cyryl Diatka. Temat jego wystąpienia brzmiał *Etika u Emmanuela Lévinasa*. Prelegent podkreślił, że dla omawianego filozofa bardzo ważna jest kategoria relacji. Zwrócił uwagę, że jest to zawsze relacja do podmiotu – relacja Mnie do Drugiego. Lévinas wyróżnił trzy rodzaje relacji. Pierwsza – erotyczna – jest relacją do Drugiego i jego różnicy. Druga – ojcowska – jest relacją ukierunkowaną ode mnie do Drugiego, przy czym Drugi w pewnym sensie pozostawia Mnie mimo, że jest absolutnie różny. Trzecia – społeczna – jest opisana jako „twarz”. Filozof twierdzi, że człowiek jest odpowiedzialny za wszystko, co robi, i że najgłębszą naturą człowieka jest odpowiedzialność za Drugiego. Poprzez to Drugi staje mi się bliski. Profesor ze Słowacji podkreślał, że owa bliskość nie polega na tym, iż ja poznałem Drugiego. Owa bliskość jest spotkaniem z Drugim. Ta relacja jest asymetryczna. Ja jestem odpowiedzialny za drugiego, ale nie oczekuję tego samego od niego.

Ostatni wykład przed przerwą wygłosiła dr Elżbieta Struzik z Uniwersytetu Śląskiego o *Etycznym wymiarze cielesności w filozofii dialogu E. Lévinasa wobec postmodernizmu*. Głównym tematem rozprawy była analiza roli ciała i „obecności cielesnej” w procesie konstytuowania się podmiotu, jego relacji wobec Innego oraz

aspektu „zakorzenienia” człowieka w świecie. Prelegentka wskazała, że cielesność podmiotu nie jest neutralna. Dotyczy ona jego bycia w świecie, wrażliwości, relacji bliskości, płciowości, kobiecości i macierzyństwa, ojcostwa. W tej perspektywie został ukazany problem odpowiedzialności, dobra i relacji jeden za – drugiego.

Po przerwie prof. dr hab. Krzysztof Wieczorek zaprezentował swój referat zatytułowany: *Odpowiedzialność za Innego w dobie globalizacji. Ryszarda Kapuścińskiego czytanie Lévinasa*. Profesor Wieczorek wskazał na Kapuścińskiego, który nawiązuje w swej twórczości do problematyki Innego w filozofii Lévinasa i Tischnera. Kapuściński zwrócił uwagę, że Lévinas mówi o Innym, który jest z tej samej białej rasy i z tego samego, zachodniego kręgu kultury. Dziś trzeba jednak skupić uwagę przede wszystkim na tych przejawach spotkań z fenomenem Inności, które wyrastają z procesów globalizacji. W związku z tym etyka Lévinasa staje się etyką zindywidualizowanej odpowiedzialności za konkretnego Drugiego – nosiciela Twarzy. Interpretacja fenomenu epifanii twarzy jest bardzo głęboko uwikłana w pryncypia, imponderabilia i wartości charakterystyczne dla śródziemnomorskiej wspólnoty kulturowej. Lévinas opuszcza kontekst społeczny dialogu. Prof. Wieczorek zwrócił uwagę, że jeżeli „relacja z twarzą jest od razu etyczna”, to znaczy, że ja nie mam prawa uzurpować sobie monopolu na etykę. Według prelegenta, Lévinas absolutyzuje jeden model etyki i to właściwie bez podania racji.

Kolejny referat był ponadplanowy i został wygłoszony przez gościa ze Słowacji, mgra Jaroslava Cepko. Tytuł brzmiał *K pojmu spravodlivosti u E. Lévinasa*. Prelegent podjął zagadnienie, które skoncentrowało się na pojęciu sprawiedliwości i jego rozwoju w Zachodniej filozofii. Porównał je do stosowania tego pojęcia przez Lévinasa. Autor zwrócił uwagę, że sposób, w jaki podchodzi do tej kwestii filozof, wydaje się być inspirowany judaistycznym pojęciem słuszności. W nim to sprawiedliwość jest włożona w silną relację z życzliwością, miłością bliźniego i otwartością w kierunku Drugiego. W konsekwencji, twierdził Cepko, nie wydaje się być dziwne, że pojęcie to odgrywa tak znaczącą rolę w filozoficznej koncepcji metafizyczno-etycznej relacji do Drugiego.

Wykład zamykający *Trzeci a relacja inności. Praktyczny wymiar etyki Lévinasa* wygłosił gospodarz konferencji ks. prof. UKSW dr hab. Ryszard Moń. Pytanie kluczowe dotyczyło możliwości prze-

ścia od relacji etycznej do relacji konkretnych, które zachodzą w codziennym życiu. Autor wskazał, że przejście to następuje dzięki trzeciemu, który jest inny niż bliźni, ale jest również bliźnim drugiego, a nie jedynie podobnym do niego. W toku rozprawy zasugerował również, że Lévinas świadomie chciał przekazać nieznaną tradycji greckiej myśl hebrajską. Została również podjęta próba zestawienia myśli Lévinasa z pewnym przesłaniem zawartym w książce A. Frossarda *36 dowodów na istnienie diabła* i ocenienia, na ile te teksty współgrają ze sobą.

Dwudniowa konferencja była kontynuacją obchodów setnej rocznicy urodzin E. Lévinasa, która przypadała na rok ubiegły. Wywołała wiele interesujących refleksji wśród uczestników. Zgromadziła różne ośrodki akademickie i pozwoliła na skonfrontowanie recepcji poglądów omawianego filozofa przez naukowców z Polski i Słowacji. Bardzo żywa wymiana myśli wykazała, że ich odczytywanie w obu krajach jest bardzo podobne. Spotkanie było cenne również z tego powodu, że ukazało pewną specyfikę uprawiania filozofii z perspektywy środkowoeuropejskiej. Materiały pokonferencyjne zostaną wydane przez uczelnię z Katowic.

IZABELLA ANDRZEJUK

SPRAWOZDANIE Z SYMPOZJUM FILOZOFICZNEGO WE LWOWIE *FILOZOFIA DLA TEOLOGÓW*

W dniach od 1 do 3 maja 2007 roku odbyło się w lwowskim Seminarium Duchownym obrządku łacińskiego sympozjum zatytułowane: *Filozofia dla teologów*. Sympozjum otworzył krótkim wystąpieniem J. Em. kardynał Marian Jaworski, Arcybiskup Metropolita Lwowski. Następnie ks. dr Kazimierz Mikucki powitał wszystkich zebranych i poprosił prof. dr hab. Jana Terelaka o przewodniczenie Sympozjum.

Pierwszy referat pt. *Czy 2 + 2 = 4. Kilka uwag o prawdzie* wygłosiła prof. dr hab. Anna Lemańska. Prelegentka zwróciła uwagę na to, że współcześnie prawda straciła absolutny i obiektywny charakter. W ten